

Sivistysvaliokunta

Valtioneuvoston selvitys: Uusi eurooppalainen Parempi internet lapsille -strategiasta (BIK+)

Suurelle valiokunnalle

JOHDANTO

Vireilletulo

Valtioneuvoston selvitys: Uusi eurooppalainen Parempi internet lapsille -strategiasta (BIK+) (E 108/2022 vp): Asia on saapunut sivistysvaliokuntaan mahdollisia toimenpiteitä varten.

Asiantuntijat

Valiokunta on kuullut:

- kehittämispäällikkö Tero Huttunen, opetus- ja kulttuuriministeriö
- neuvotteleva virkamies Ulla-Jill Karlsson, opetus- ja kulttuuriministeriö
- erityisasiantuntija Julia Alajärvi, Kansallinen audiovisuaalinen instituutti
- opetusneuvos Juho Helminen, Opetushallitus
- kouluyhteistyön ja digitaalisen nuorisotyön päällikkö Paula Aalto, Mannerheimin Lastensuojeluliitto ry

Valiokunta on saanut kirjallisen lausunnon:

- Lapsiasiavaltuutetun toimisto

VALTIONEUVOSTON SELVITYS

Ehdotus

Uusi eurooppalainen Parempi internet lapsille -strategia (Better Internet for Kids -strategia, BIK+) on ajantasaistettu versio vuonna 2012 alun perin julkaistusta ensimmäisestä eurooppalaisesta strategiasta internetin parantamiseksi lasten näkökulmasta.

Lasten digitaaliteknologian käytön määrät sekä digitaaliset toimintaympäristöt ovat vuoden 2012 jälkeen muuttuneet dramaattisesti. Lisäksi lasten verkkoturvallisuuden tehostamiseen tähtäävä EU:n oikeudellinen ja poliittinen kehys on muuttunut huomattavasti vuodesta 2012. Keskeiset muutokset mm. edellyttävät videonjakoalustoja suojelemaan alaikäisiä haitalliselta sisällöltä (audiovisuaalisia mediapalveluita koskeva direktiivi) ja velvoittavat kaikki verkkoalustat suun-

Valiokunnan lausunto SiVL 32/2022 vp

nittelemaan järjestelmänsä ottaen huomioon lapsikäyttäjien oikeudet (digipalvelusäädös), jonka lisäksi tietosuojasetus määrittää lasten henkilötiedot erityistä suojelua vaativiksi tiedoiksi. Lisäksi sopimattomia kaupallisia menettelyjä koskevalla direktiivillä suojellaan lapsia haavoittuvina kuluttajina ja kielletään suorat osto- ja myyntitoimet.

Päivitetty BIK+-strategia on nähty tarpeelliseksi, jotta varmistetaan, että lapsilla on parempi suoja ja paremmat mahdollisuudet vaikuttaa ja tulla kunnioitetuiksi verkossa uudella digitaalisella vuosikymmenellä.

BIK+-strategiassa ehdotetaan toimia kolmen pilarin ympärille:

1. turvalliset digikokemukset lasten suojelemiseksi haitalliselta ja laittomalta sisällöltä, käyttäytymiseltä, kontakteilta ja kuluttajariskeiltä verkossa ja lasten verkkohyvinvoinnin parantamiseksi turvallisessa, ikätasoisessa digitaalisessa ympäristössä, joka on luotu lasten etua kunnioittavalla tavalla;
2. digitaalinen voimaannuttaminen, jotta lapset saavat tarvittavat taidot ja osaamisen voidakseen tehdä järkeviä valintoja ja ilmaista itseään verkkoympäristössä turvallisesti ja vastuullisesti;
3. aktiivinen osallistuminen huolehtimalla siitä, että lapsia kunnioitetaan antamalla heille sananvaltaa digitaalisessa ympäristössä ja lisäämällä lasten johdolla tapahtuvaa toimintaa innovatiivisten ja luovien turvallisten digikokemusten edistämiseksi.

Valtioneuvoston kanta

Suomi kannattaa BIK+-strategian tavoitteita lasten suojelemiseksi digitaalisissa ympäristöissä lasten digitaalisten taitojen ja osaamisen kehittämiseksi ja aktiivisen osallistumisen lisäämiseksi.

Suomi toteuttaa strategian keskeisiä toimenpiteitä Finnish Safer Internet Centre (FISIC) -hankkeessa, joka on osa EU:n rahoittamaa Safer Internet -ohjelmaa. Hankkeen toteuttamisesta vastaa Kansallinen audiovisuaalinen instituutti ja hanketyötä tehdään laajassa yhteistyössä kansalaisjärjestökentän kanssa. Suomi tukee ja edistää komission tavoitetta kehittää ratkaisua digitaalisen iän todistamiseen digitaalisissa toimintaympäristöissä. Suomi kehittää digitaalisen henkilöllisyyden ratkaisuja valtiovarainministeriön ja Digi- ja väestötietoviraston johdolla. Osana hanketta toteutetaan digitaalinen henkilöllisyystodistus, jonka käyttöönoton on arvioitu tapahtuvan vuoden 2023 aikana.

Suomi tukee strategian tavoitetta seurata digitaalisen muutoksen vaikutusta lasten hyvinvointiin. Tavoitteen toteuttamiseksi tulee selvittää mahdollisuuksia kehittää olemassa olevia hyvinvointia mittaavia kyselyitä (esimerkiksi THL:n kouluterveyskysely) tukemaan BIK+-strategian tavoitteita. Lisäksi tulee edistää tutkimusta, joka selvittää, millaisia vaikutuksia digitalisoituneella kasvuympäristöllä on lasten hyvinvointiin.

Suomi painottaa erityisesti laadukkaan tutkimuksen mahdollistamista EU:n jäsenmaissa tukemaan arviointia digitaalisen muutoksen vaikutuksista lasten hyvinvointiin.

VALIOKUNNAN PERUSTELUT

Yleistä

Ensimmäinen eurooppalainen strategia internetin parantamiseksi lasten näkökulmasta (BIK-strategia) hyväksyttiin vuonna 2012. Kymmenessä vuodessa internet ja lasten käyttämät digitaaliset ympäristöt ovat muuttuneet merkittävästi, minkä lisäksi myös EU:n oikeudellinen ja poliittinen kehys on kehittynyt huomattavasti vuodesta 2012.

Komissio hyväksyi maaliskuussa 2021 ensimmäisen kattavan lasten oikeuksia koskevan EU-strategian, jossa ilmoitettiin BIK-strategian päivittämisestä. BIK-strategian uudistuksen tarkoituksena on luoda turvallisempi digitaalinen toimintaympäristö, jossa kaikkien digitaalisten palveluiden käyttäjien perusoikeudet suojataan.

Komissio julkaisi toukokuussa 2022 tiedonannon BIK+-strategiasta, jonka toimeenpanemiseksi komissio on jakanut strategian tavoitteet ja toimenpiteet kolmeen eri pilariin. Nämä pilarit ovat: 1) turvalliset digikokemukset lasten suojelemiseksi ja lasten verkkohyvinvoinnin parantamiseksi, 2) digitaalinen voimaannuttaminen ja 3) aktiivinen osallistuminen. Strategiassa ehdotetut toimet vastaavat monelta osin YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentissa nro 25 (Lapsen oikeudet digitaalisissa ympäristöissä) esitettyjä kehotuksia.

Sivistysvaliokunta katsoo, että uudistettu strategia toimenpiteineen on onnistunut ja vastaa lasten ja nuorten digitaalisten ympäristöjen turvallisuuteen liittyviin kehittämistarpeisiin. Saadun selvityksen mukaan Suomessa ollaan jo toteuttamassa monia strategian suosituksista.

Turvalliset digikokemukset lasten suojelemiseksi

Valiokunta pitää hälyttävänä, että lapset ja nuoret joutuvat kohtaamaan digitaalisessa ympäristössä kiusaamista, haukkumista ja nimittelyä. On tärkeää, että strategia sisältää ehdotuksia toimista, jotka edistävät verkkokiusaamiseen puuttumista. Strategiassa todetaan, että maailmanlaajuisesti yli kolmannes nuorista on ilmoittanut joutuneensa verkkokiusaamisen kohteeksi. Tähän liittyen yksi lasten suojelemiseen liittyvä strategian suositus kehottaa jäsenvaltioita tukemaan yhtenäistä 166 111 -numeroa verkkokiusaamiseen reagoimiseksi.

Sivistysvaliokunta toteaa, että Mannerheimin Lastensuojeluliiton (MLL) Lasten ja nuorten puhelimen toimii Suomessa yleiseurooppalaisena 116 111 -palvelunumerona. Puhelin toimii olennaisena tukimuotona mm. nettikiusaamisen vastaisessa työssä. Vahingolliset ja laittomat sisällöt, toimintatavat ja kontaktit luovat riskin lasten ja nuorten mediankäytössä. Lapset voivat kohdata ikätasolleen sopimattomia sisältöjä, kiusaamista, seksuaalista häirintää, vihapuhetta tai joutua rikoksen uhriksi. On tärkeää, että MLL:n Lasten ja nuorten puhelimesta ja chatissa sekä Vanhempainpuhelimesta ja chatissa tarjotaan kahdenkeskistä keskusteluapua lasten ja nuorten mediankäyttöön liittyvissä kysymyksissä, kuten pelaamisen tai sosiaalisen median pulmissa.

Saadun selvityksen mukaan media-aihe on ensisijainen yhteydenoton aihe n. 10 %:ssa kaikista käydyistä keskusteluista. MLL:n puhelin- ja nettipalvelut vastaanottavat vuosittain yhteensä n. 700 mediaan liittyvää yhteydenottoa. Lasten ja nuorten puhelimesta ja chatissa yleisimmät me-

Valiokunnan lausunto SiVL 32/2022 vp

diaa koskevat aiheet ovat sosiaalisen median sisällöt ja sisällön tuottaminen sosiaaliseen mediaan, porno, pelit, vertaissuhteet verkossa, netissä tapahtuva kiusaaminen, netti- tai peliriippuvuus ja seksuaalinen ahdistelu tai hyväksikäyttö netissä. Sivistysvaliokunta pitää MLL:n puhe- lin- ja nettipalveluja tärkeinä tukimuotoina suojehtaessa lapsia ja nuoria digitaalisissa ympäris- töissä ja katsoo, että palvelun tunnettuutta on syytä edelleen vahvistaa.

Valiokunnan saamassa asiantuntijalausunnossa todetaan, että turvallinen digitaalinen ympäristö sisältää myös lasta koskevan datan turvallisen käytön. On tärkeää varmistaa, että lapset ja nuoret ymmärtävät oikeutensa hallita, hyödyntää ja luovuttaa eteenpäin heistä kerättyä dataa. Lasten ja nuorten tulee tietää, mikä merkitys on omalla aktiivisella toiminnalla datanhallinnassa.

Strategiassa tunnistetaan, että lapsista vastaavien aikuisten omat digitaaliset taidot ja osaaminen ovat monesti puutteellisia ja hekin tarvitsevat taitoja lasten tukemiseen, neuvomiseen ja ohjaami- seen. Myös valiokunta korostaa aikuisten roolia ja vastuuta digitaalisten taitojen omaksumisessa. Aikuisten tehtävä on ohjata ja tukea lasten ja nuorten mediankäyttöä ja suojella heitä mediankäy- tön haitoilta. Tämä edellyttää tarvittavien digitaitojen omaksumisen lisäksi, että aikuiset ovat kiinnostuneita lasten ja nuorten mediankäytöstä ja pyrkivät edistämään sukupolvien välistä vuo- ropuhelua.

Niin aikuisten kuin lasten ja nuorten digitaalista osaamista tulee edelleen vahvistaa. Lasten ja nuorten on tärkeää saada tietoa siitä, miten huolehtia omasta ja muiden turvallisuudesta digitaal- isissa ympäristöissä. Valiokunnan asiantuntijalausunnossa todetaan, että digiosaamisen kehittä- miseen kuuluu myös tunne- ja vuorovaikutustaitojen ja kiusaamista ennalta ehkäisevän toimin- nan harjoittelu. Sivistysvaliokunta korostaa, että lasten ja nuorten digitaalisen osaamisen edistä- minen edellyttää mm. opetus- ja kasvatushenkilöstön osaamisen kehittämistä ja riittävää täyden- nyskoulutusta.

BIK+-strategiassa ehdotetaan myös lapsen ikään liittyviä toimia lasten suojelemiseksi haitallisel- ta ja laittomalta sisällöltä. Asiantuntijalausunnossa on tuotu esiin YK:n lapsen oikeuksien komi- tean kehoitukseen viitaten, että lapsen iän ohella tulisi aina huomioida myös hänen kehitystason- sa. On kannatettavaa, että strategiassa ehdotetaan esimerkiksi ikävarmennusta tai iän todentamis- ta lasten suojelemiseksi, mutta samalla on myös huomioitava, että kronologinen ikä ei aina kerro lapsen kehitystasoa. Tämä on erityisen tärkeä asia esimerkiksi vammaisten lasten ja nuorten koh- dalla. Valiokunta yhtyy asiantuntijalausunnon näkemykseen siitä, että osana strategian toimeen- panoa onkin syytä pohtia, miten turvataan näiden lasten pääsy heille sopivaan digiympäristöön.

Lasten ja nuorten digitaalinen voimaannuttaminen

Alkuperäisen BIK-strategian pohjalta v. 2012 perustettua Finnish Safer Internet Centre (FISIC) -toimintaa toteutetaan Kansallisen audiovisuaalisen instituutin (KAVI), Mannerheimin Lasten- suojeluliitto ry:n sekä Pelastakaa Lapset ry:n yhteistyönä. FISICin keskeiset tehtävät ovat BIK- strategian mukaisesti olleet medialukutaidon ja mediakasvatuksen edistäminen, nuorten osalli- suuden edistäminen, vanhemmuuden ja lasten kasvun tukeminen sekä lasten suojeleminen.

Saadun selvityksen mukaan hankkeessa on esimerkiksi toteutettu vuosittain mediakasvatussisäl- töjä ja medialukutaitokampanjoita (ml. Mediataitoviikko ja Peliviikko), tuotettu erilaisia selvi-

Valiokunnan lausunto SiVL 32/2022 vp

tyksiä, koulutettu ammattilaisia sekä tuettu ja osallistettu lapsia ja nuoria verkkoympäristöissä. FISIC-hankkeen tavoitteet on tarkoitus päivittää uuden BIK+-strategian mukaisiksi vuoden 2022 loppuun mennessä. Asiantuntijalausunnossa on todettu, että uudistettu strategia toteuttaa paremmin suomalaista linjaa mediakasvatuksesta, sillä Suomessa on jo pitkään toteutettu mallia, jossa lapsia ja nuoria tuetaan toimimaan turvallisesti ja vastuullisesti olemassa olevissa digitaalisissa ympäristöissä sen sijaan, että heille rakennettaisiin pääasiassa omia toimintaympäristöjä ja sisäl-
töjä.

BIK+-strategiassa pidetään medialukutaidon merkitystä ratkaisevana tekijänä mm. osallistumi-
sessa yhteiskunnan ja demokratian prosesseihin. Sivistysvaliokunta on korostanut medialukutai-
don merkitystä mm. lausunnoissaan SiVL 10/2020 vp, SiVL 18/2021 vp ja SiVL 11/2022 vp. Va-
liokunta painottaa edelleen medialukutaidon vahvistamisen tärkeyttä ja sen merkitystä kaikille
kuuluvana kansalaistaitona.

BIK+-strategiassa kehoitetaan jäsenvaltioita edistämään Safer internet -keskuksia toimimaan kes-
kitettyinä asiointipisteinä, jotka tarjoavat luotettavia resursseja medialukutaitoon ja verkkoturval-
lisuuteen lapsille ja heidän perheilleen ja opettajilleen. Saadun selvityksen mukaan ilman riittä-
vää kansallista tukea FISIC ei pysty kehittymään nykyistä laajemmaksi ja näkyvämmäksi toimi-
jaksi. EU:n rahoitusosuus Safer internet -hankkeille on jo pienentynyt, ja rahoituksen edellyte-
tään jossain vaiheessa siirtyvän kokonaan kansalliseen rahoitusvastuuseen. Asiantuntijalausun-
nossa onkin tuotu esiin huoli toiminnan jatkuvuudesta. Valiokunta pitää tärkeänä, että strategian
mukaiselle mediakasvatustoiminnalle varmistetaan riittävä kansallinen rahoitus.

Kansallisesta audiovisuaalisesta instituutista annetun lain (1434/2007) mukaan KAVI:n tehtävä-
nä on mm. edistää mediakasvatusta, lasten mediataitoja ja lapsille turvallista mediaympäristöä
sekä tiedottaa lapsia ja mediaa koskevista asioista. Eduskunta on jo aiemmin tuonut esiin useassa
eri yhteydessä tarpeen turvata KAVI:n toiminnalle riittävät resurssit (mm. SiVM 2/2013 vp,
VaVM 36/2020 vp, VaVM 33/2021 vp). Sivistysvaliokunta uudistaa näkemyksensä siitä, että on
välttämätöntä turvata KAVI:n toiminnan yhteiskunnallisen merkittävyyden huomioon ottava ra-
hoitus.

Yksi strategiaan sisältyvä komission toimenpidesuositus kehottaa jäsenvaltioita seuraamaan di-
gitaalisen muutoksen vaikutusta lasten hyvinvointiin. Sivistysvaliokunta yhtyy valtioneuvoston
kantaan, jossa tuetaan tätä suositusta ja painotetaan laadukasta tutkimusta arvioinnin tukena.

Valtioneuvoston kannassa todetaan, että digitaalisen muutoksen vaikutusten seurannan osalta tu-
lee selvittää mahdollisuuksia kehittää olemassa olevia hyvinvointia mittaavia kyselyitä (esimer-
kiksi THL:n kouluterveyskysely) tukemaan BIK+-strategian tavoitteita. Valiokunnan asiantunti-
jalauseunnossa on kuitenkin huomautettu, että kouluterveyskysely on jo nykyisellään todella laaja
ja lapsille raskas vastattava. Muita yhtä laajoja, valtakunnallisia ja säännöllisesti toteutettavia tut-
kimuksia ei Suomessa tehdä lapsille heidän hyvinvointiaan koskien.

Valiokunnalle on tässä yhteydessä esitetty harkittavaksi Lasten mediabarometrin toteuttamista
osana digitaalisen muutoksen vaikutusten seurantaan lasten hyvinvoinnin kannalta. Lasten media-
barometri -tutkimusta on toteutettu vuosina 2010—2013 opetus- ja kulttuuriministeriön rahoitta-
mana, mutta myöhemmin tutkimusta ei ole jatkettu. Valiokunta yhtyy asiantuntijalausunnon nä-

Valiokunnan lausunto SiVL 32/2022 vp

kemykseen siitä, että lasten käyttämien digitaalisten ympäristöjen ja niiden käyttötapojen jatkuvasti muuttuessa mediabarometrin kaltaista tutkimusta olisi tarpeen jatkaa.

Lasten ja nuorten aktiivisen ja turvallisen osallistumisen edistäminen

Valiokunta pitää strategiaan kirjattuja lasten ja nuorten aktiivisen osallistumisen edistämistä koskevia suosituksia tärkeinä. Myös valiokunnan asiantuntijalausunnossa korostetaan, että lasten ja nuorten osallisuutta ja yhteisöllisyyttä digitaalisissa ympäristöissä tulee vahvistaa, jotta lasten ja nuorten ääni pääsee kuuluviin ja että lapset ja nuoret voivat osallistua heitä koskevaan keskusteluun ja päätöksentekoon.

Strategiassa suositellaan kehittämään osallistavia tuotteita ja palveluja, jotka tukevat lasten oikeutta ilmaista itseään ja helpottavat heidän osallistumistaan julkiseen elämään. Tällaisena voidaan pitää esimerkiksi ministeriöiden (OM, OKM, STM) kehittämää Digiraati-verkkopalvelua, jonka tarkoituksena on tarjota lapsille ja nuorille turvallinen alusta omien näkemysten ilmaisemiseen ja välittämiseen päätöksentekijöille.

On tärkeää, että lapsille ja nuorille suunnattuja verkkopalveluja kehitetään kohderyhmän kanssa, jotta palveluista saadaan toimivia ja turvallisia ja lapset ja nuoret ottavat ne laajasti käyttöönsä. Tässä kehitystyössä tulisi huomioida erityisesti ne lapset ja lapsiryhmät, joiden verkkopalvelujen käytössä ja mahdollisuuksissa käyttää niitä on ongelmia tai jotka tarvitsevat tukea ja apua niiden käytössä. Tällaisia lapsiryhmiä ovat esimerkiksi vammaiset lapset, sijaishuollon piirissä olevat lapset, maahanmuuttajalapset ja matalatuloisten perheiden lapset.

Asiantuntijalausunnossa on myös painotettu, että kaikki lapset eivät ole edelleenkään tasavertaisessa asemassa mediankäyttäjinä. Kaikilla ei ole samanlaisia mahdollisuuksia hyödyntää digimedioita ja -laitteita ja saada tietoa ja mediakasvatusta. Tämän vuoksi on tärkeää, että myös BIK+-strategiassa kiinnitetään erityistä huomiota haavoittuvassa asemassa oleviin lapsiin ja nuoriin.

VALIOKUNNAN LAUSUNTO

Sivistysvaliokunta ilmoittaa,

että se yhtyy asiassa valtioneuvoston kantaan korostaen edellä esitettyjä näkökohtia.

Valiokunnan lausunto SiVL 32/2022 vp

Helsingissä 17.11.2022

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

puheenjohtaja Paula Risikko kok
varapuheenjohtaja Eeva-Johanna Eloranta sd
jäsen Sanna Antikainen ps
jäsen Marko Asell sd
jäsen Jukka Gustafsson sd
jäsen Veronika Honkasalo vas
jäsen Kaisa Juuso ps
jäsen Mikko Kinnunen kesk
jäsen Pasi Kivisaari kesk
jäsen Ari Koponen ps
jäsen Mikko Ollikainen r
jäsen Sofia Vikman kok

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Maiju Tuominen